

DESCOPERIRI ENEOLITICE LA GILĂU (III)

Cercetările arheologice întreprinse la Gilău au continuat și în anul 1981, când s-au deschis secțiunile S XVII—XXVII în diferite zone ale castrului.

Stratul de cultură Coțofeni apare sporadic în S XXIII, S XXIV și S XXVII. Materialul ceramic este cu slipul roșcat sau brun, având ornamentele frecvent întâlnite în săpăturile anterioare¹.

Stratul de cultură Tiszapolgár este cuprins între adâncimile de 1,25 și 1,75 m. În S XXIII există o groapă ce coboară pînă la adâncimea de 2,35 m, aparținînd aceluiași nivel. Săpăturile din anul 1981 nu au adus nimic nou în domeniul descoperirilor Tiszapolgár. Trebuie însă amintită o cupă cu picior, dintr-o pastă foarte nisipoasă, arderea destul de bună și cu slipul brun căzut (fig. 1), ce provine din groapa semnalată în S XXIII (m 10—11).

Sub acest nivel Tiszapolgár apare, în S XIX și sporadic în S XXIV, un strat de cultură ce aparține epocii neolitice. Fragmentele ceramice neolitice au fost descoperite și în săpăturile din anii precedenți, dar cantitatea mică a materialului nu a permis o încadrare culturală². Chiar și după identificarea ceramicii descoperite de A. Mozsolics³, încadrarea culturală a fragmentelor ceramice puse în discuție a fost dificilă.

Stratul de cultură din care provin fragmente ceramice neolitice s-ar părea că începe la adâncimea de 1,75 m și coboară, în S XIX, pînă la 2,20 m.

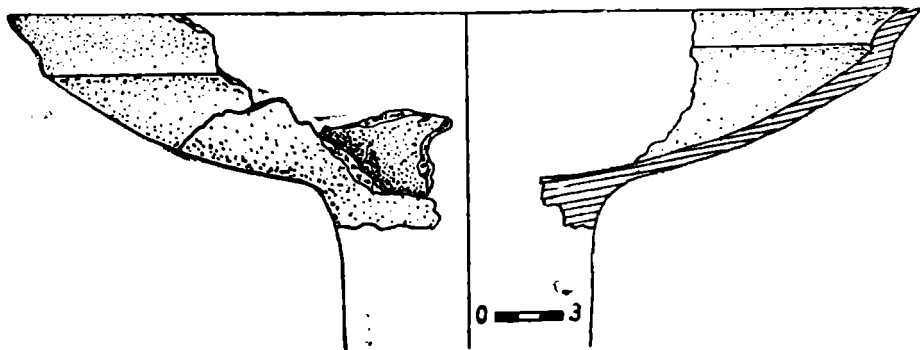

Fig. 1 — Gilău. Cupă Tiszapolgár.

¹ Z. Kalmar, in *ActaMN*, XVII, 1980, p. 393—416; Idem, in *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 305—308.

² *Ibidem*, MIT, inv. P. 69270—69271, 72742, 72825, 72859.

³ Idem, in *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 307; Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, in *ActaMN*, XIX, 1982.

Ceramica neolitică are obișnuitele trei categorii:

1. *Ceramica uzuală*, ce are ca degresant cioburi pisate, pietricele, nisip și ml. Arderea este bună, netezirea superficială, cu multe denivelări. Slipul este brun-cărămiziu sau brun-gălbui (fig. 2/4) (după cum se poate observa din hașurarea profilurilor). Miezu este cenușiu-negricios sau brun-cărămiziu, în exterior și interior avînd nuanțe de cărămiziu (fig. 2/4), brun-cărămiziu (fig. 2/7; 3/7, 11), brun-gălbui (fig. 3/8, 9).

2. *Ceramica semifină* are ca degresant cioburi pisate, ml și pleavă. Arderea este bună. Culoarea este cărămizie (fig. 3/4, 12), cu slip brun și miez cenușiu deschis. Uneori se păstrează culoarea cenușie-negricioasă în interiorul bine netezit al vasului.

3. *Ceramica fină* are ca degresant pleavă, cioburi pisate și puțin nisip fin. Slipul și pictura sînt căzute. Arderea este incompletă. Culorile întîlnite sînt: cărămiziu (fig. 2/1; 3/3), gălbui (fig. 3/2), exterior gălbui, interior negru-cenușiu (fig. 2/3, 6, 8, 10; 3/1), exterior gălbui, interior cărămiziu (fig. 2/2, 9; 3/10) și exterior cărămiziu, interior gălbui (fig. 2/5).

Ceramică de această factură se întîlnește la Șardu⁴, Oarța de Sus — Oul Făgetului⁵, Supurul de Jos⁶ și două fragmente la Aiton⁷.

Ornamentele constau din proeminențe neperforate la specia uzuală (fig. 3/11) și cea fină (fig. 3/1—2); mici alveolări (fig. 2/5); angobă albă la specia semifină; urme de pictură curboliniară. Motivul decorativ este alcătuit din 5—6 benzi subțiri (fig. 2/1, 3,9) separate printr-un spațiu gol sau benzi late (fig. 2/6). Se mai observă și existența benzilor pictate subțiri, paralele, verticale și oblice (fig. 2/10; 3/3) sau oblice (fig. 2/2). Pictura nu s-a mai păstrat, doar urmele ei, ceea ce nu ne permite observații mai sigure.

Analogii pentru ornamentele pictate au fost sesizate la Zăuan—Cimitir⁸, Sintandrei⁹, Pișcolt—S.M.A.¹⁰, Zaul de Cîmpie¹¹, Palatca¹², Ti-ream¹³, Zalău—Valea Mișii¹⁴ etc.

Formele sînt greu de definit, datorită materialului fragmentar. Fundurile vaselor sînt concave. Singurele forme clare sînt amfora (fig. 2/3.

⁴ M. Roska, în în *Közi*, III, 1943, p. 69; MIT, inv. 9462; Gh. Lazarovici — E. Lakó, în *ActaMN*, XVIII 1981; Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*

⁵ Săpături C. Kacsó, 1977, S I, caseta 1, adîncimea 0,60—0,80. Material inedit în Muzeul județean din Baia-Mare. Informații ambele C. Kacsó. În urma cercetării materialului litic din colecția Școlii generale presupunem existența unui nivel neolitic tîrziu. Z. Kalmar, în *Marmația*, 1981.

⁶ Material inedit în colecția Școlii generale nr. 1, Carei. Informații amabile I. Némethi.

⁷ MIT, inv. P. 71752, 71767.

⁸ Gh. Lazarovici — E. Lakó, *op. cit.*, fig. 18/2.

⁹ D. Ignat, în *Crisia*, 1974, pl. VIII/1—3.

¹⁰ Vezi *supra*, nota 6.

¹¹ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*, n. 13 (ceramica cu pleavă).

¹² *Ibidem*, benzile sînt mai late

¹³ Vezi *supra*, nota 6 și 10.

¹⁴ E. Lakó, în *ActaMP*, IV, 1980, p. 31; Idem, în *ActaMP*, V, 1981, p. 38; Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*

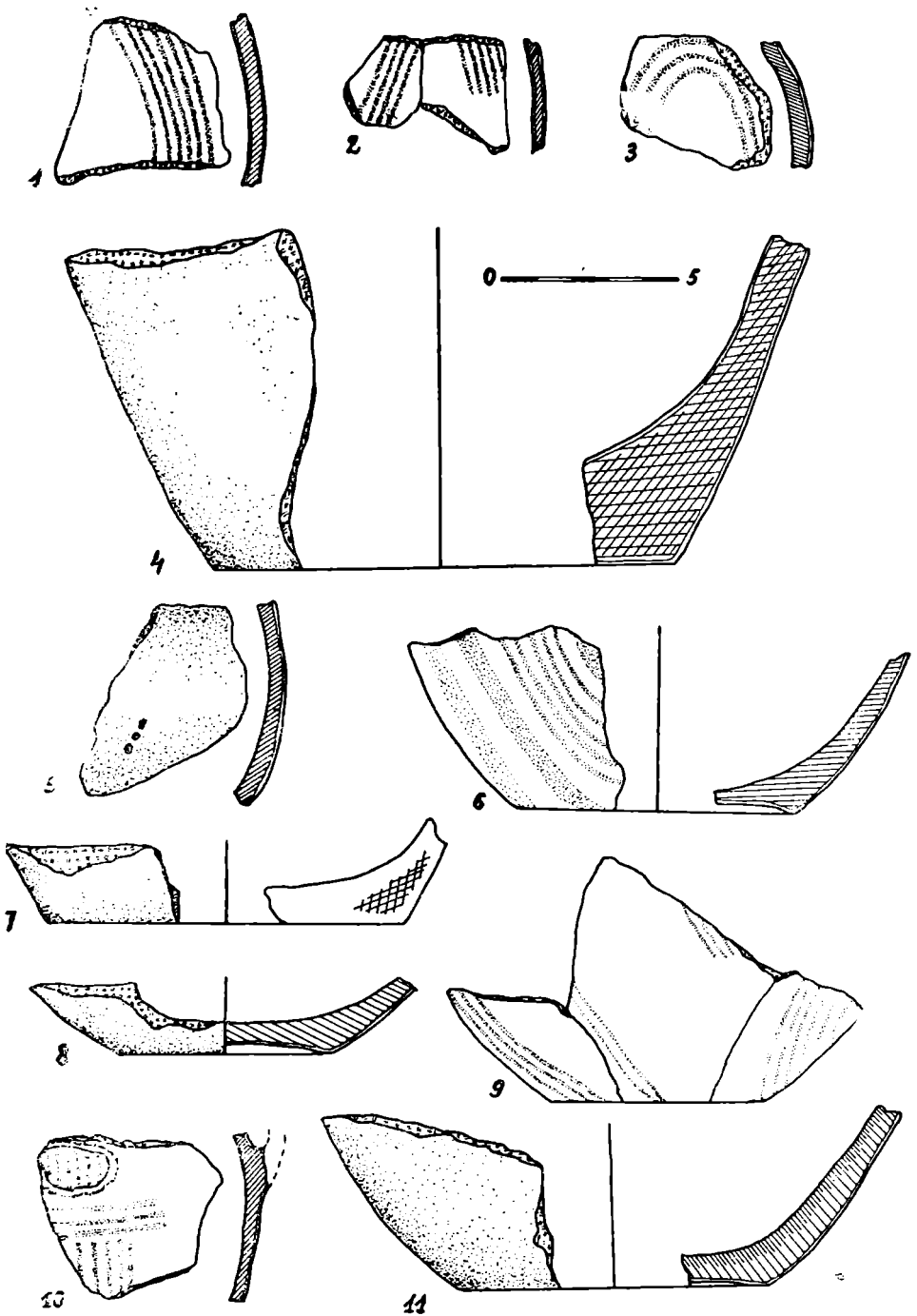

Fig. 2 — Gilău. Ceramică neolitică.

10; 3/10), care are analogii la Oarța de Sus¹⁵, Pișcolt (groapa 2)¹⁶, Berea—Ciumești I¹⁷, Vărzaru¹⁸ etc. și castronul bitronconic cu patru ove (fig. 3/3).

Analogiile prezentate mai sus merg din neoliticul mijlociu pînă în neoliticul final. La fel, factura ceramicii, amestecul cu pleavă și mil, straturile mijlocii sau intermediare de culoare cenușie, sînt întilnite în civilizațiile cu ceramică pictată de origine liniară (Esztár, Sátorajújhely, Vărzaru (?), Zăuan—*Cimitir*)¹⁹. Deosebirile constau în tehnica de ardere și de preparare a suprafeței vasului pentru pictat, a lustruirii și a arderii bune, suprafața vasului avînd luciu metalic, fenomen caracteristic neoliticului mijlociu. Din acest punct de vedere s-ar asemăna cu sfîrșitul neoliticului mijlociu din Crișana. De altfel, și amfora cu toate scurte și adîncitură între gît și umăr (fig. 3/10) este o formă întilnită tot în fazele tîrzii ale aceleiași civilizații (Vărzaru, Pișcolt—*S.M.A.*, Ciumești—Berea I²⁰). Afirmația lui E. Comșa că aceste materiale aparțin unei etape tîrzii este confirmată de cercetările lui I. Némethi de la Pișcolt—*S.M.A.* și Carei—*Vii*, unde apare o ceramică de factură asemănătoare (elemente tisoide, amestec cu mil și urme de pictură)²¹.

Venind spre Transilvania, la Zăuan—*Dimbul Spînzuraților* apare o ceramică cu caracter tisoide, cu pictură, care se leagă de evoluția fazelor tîrzii ale acestui mare complex cultural din nord-vestul Transilvaniei²².

Descoperirile de la Gilău se leagă tocmai de aceste etape tîrzii. Ele nu sînt singurele. Din punctul de vedere al facturii și tehnicii de pictare se leagă de materialele de la Aiton, Palatca, Șardu și altele, legîndu-se de grupe tisoide cu ornamente pictate, care au intrat în contact cu fazele tîrzii (II/III) ale grupului Iclod²³.

Materialele de la Gilău se deosebesc prin factură și tehnică de materialele lui A. Mozsolics²⁴, fiind, probabil, vorba de ceramica pe care o amintește M. Roska între descoperirile cu ceramică pictată din Tran-

¹⁵ Informații amabile C. Kacsó.

¹⁶ Material inedit în Muzeul orașenesc Carei, inv. 347. Informații amabile I. Némethi.

¹⁷ Material inedit în Muzeul din Baia-Mare. Informații amabile C. Kacsó.

¹⁸ D. Ignat, *Ceramica pictată de la Vărzaru*, comunicări la Cluj-Napoca și București, 1981.

¹⁹ F. Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn*, Budapesta, 1929, pl. XLVI—XLIX; J. Csalog, în *FolArch*, VII, 1955, p. 23 și urm.; J. Korek — P. Patay, în *FolArch*, VIII, 1956, p. 42; Idem, în *RégFüzetek*, II, 2, 1958, p. 37, nr. 117; J. Lichardus, în *AFB*, 1972, Székesfehérvár, p. 117; N. Kalicz — J. Makkay, *Die Liniensbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene*, Budapesta, 1977, fig. 182—184; D. Ignat, *op. cit.*; Gh. Lazarovici — É. Lakó, *op. cit.*, fig. 18.

²⁰ E. Comșa — Z. Nánási, în *SCIV*, 23, 1, 1972, p. 12. Aceiași autori (p. 16) arată că decorul pictat cu negru și alb înainte de ardere ar fi ultima etapă a civilizației încadrate între culturile Ciumești și Tisa. Din colecția Kovács, în Muzeul din Baia-Mare (inv. 6257), provine un fragment de amforă din pastă cenușie amestecată cu nisip, mil și pleavă.

²¹ Material inedit în Muzeul și Școala generală nr. 1 din Carei. Informații amabile I. Némethi.

²² Gh. Lazarovici — É. Lakó, *op. cit.*, p. 42—43.

²³ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*, n. 94—129.

²⁴ Vezi *supra*, nota 3.

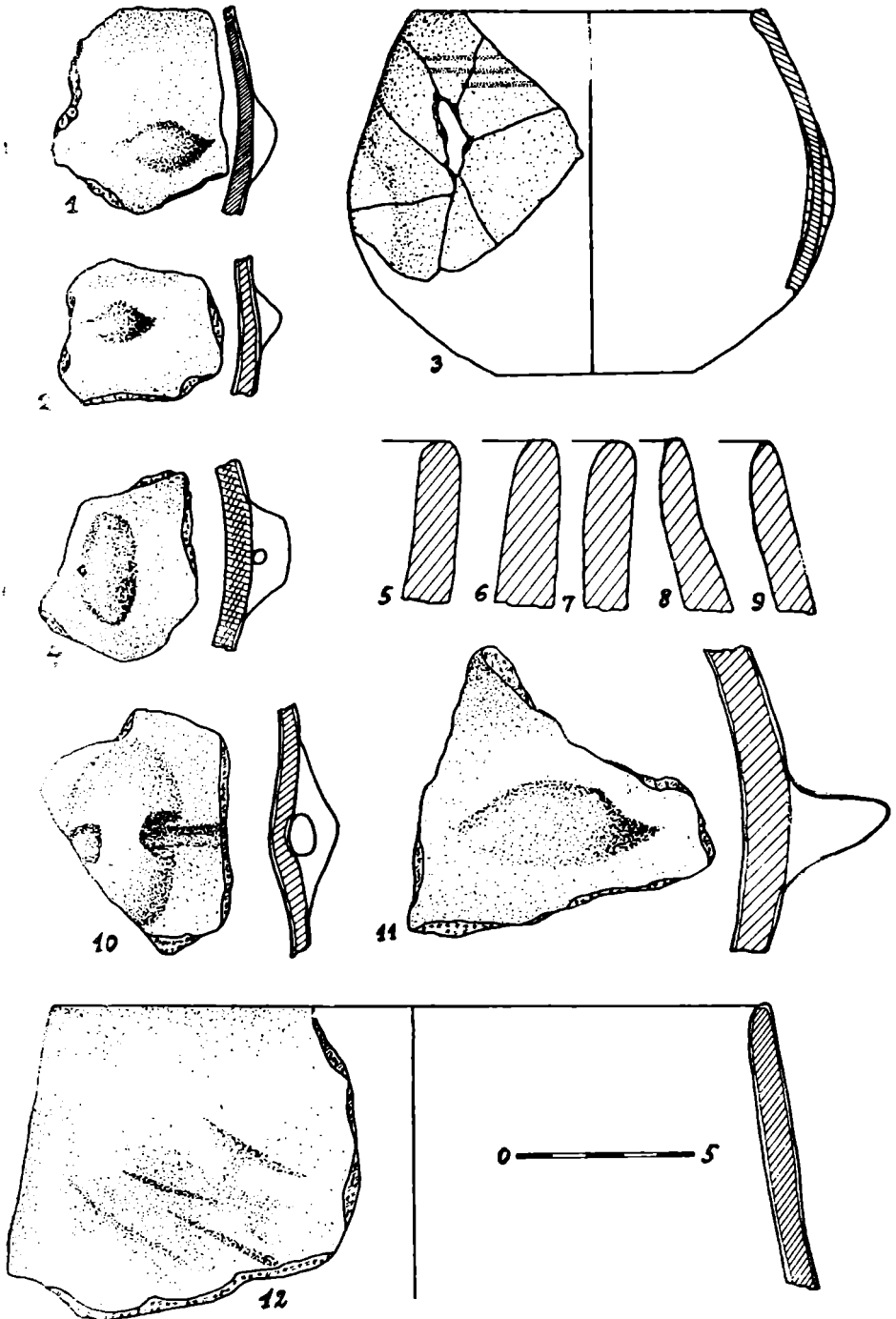

Fig. 3 — Gilău. Ceramică neolitică.

silvania, iar M. Rusu le atribuie fazei Tisa II²⁵. Descoperirile A. Mozsolics au fost recent analizate într-un context mai larg, fiind contemporane cu etapele timpurii ale grupului Iclod²⁶. Aceste fenomene se continuă spre răsărit, pînă în centrul Transilvaniei, la Zaul de Cîmpie, în nivelele tîrzii, cînd apar elemente tisoide²⁷. În această vreme, în neoliticul tîrziu, în părțile apusene ale Cîmpiei Transilvaniei, pe Someșul Mic și chiar în Podișul Someșan se constată o evoluție asemănătoare, spre formarea unei civilizații tisoide, care are multe elemente comune cu cultura Tisa — varianta nordică de pe Crișuri și din zona Szolnok, și nu cea sudică din zona Szeged²⁸ —, dar nu poate fi definită astfel, deoarece din numeroasele stațiuni analizate lipsește ceramica incizată tisoică, element atît de caracteristic pentru atribuirea lor la cultura Tisa. S-ar putea, deci, să fie vorba de o evoluție paralelă dintr-un fond vechi care aparține neoliticului mijlociu, de aspect Lumea Nouă — Iclod I-II căruia i s-ar adăuga elemente nord-vestice, venite și din Crișana, la orizontul cel mai tîrziu al ceramicii pictate de acolo, venire petrecută poate sub presiunea triburilor Lengyel, care, poate, au dat naștere aspectului Herpály sau au contribuit la aceasta, și care au fost constatate ca elemente în fazele tîrzii ale grupului Iclod²⁹.

Cercetările viitoare, credem, vor clarifica problemele ridicate de această civilizație cu ceramică pictată din Transilvania.

ZOIA KALMAR

²⁵ M. Roska, *op. cit.*, p. 69; M. Rusu, în *Banatica*, I, 1971, p. 79.

²⁶ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*, n. 36—38.

²⁷ *Ibidem*, pl. VI/4—7.

²⁸ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979, p. 157—160.

²⁹ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, *op. cit.*